

indította el népszerűségét. Az ismert angol énekesnő *Samantha Fox* így nyilatkozik a nevééről: "Volt Angliában egy tévésorozat *Bewitched* címmel, s anyám a főszereplő után nevezett el *Samanthának* (Rock Évkönyv '87. Bp., é. n. 77). A főként slágeréről ismert Házibuli című francia film (1980) egyik szereplőjét is így hívják. A maratoni hosszúságú *Dallas* című amerikai sorozat egyik női alakjának is ez a neve. S nem is csodálható, hogy már Magyarországon is vannak *Szamanthá*-k (így, helyesírásunknak megfelelően!).

A név megfejtésével először EUGENE VROONEN próbálkozott (*Les noms des personnes dans le monde*. Bruxelles, 1967. 308), s szerinte a 'végtelen magányosság' jelentésű hindu *samanta* szó tulajdonnevesülése. J. VAN DER SCHAAER (*Woordenboek van voornamen*. Utrecht–Antwerpen, 1981. 317–8) szerint héber eredetű, és a *Simea*, illetve a *Samma* nevek alapszavából vezeti le. Mindkét név szerepel a Krónikák 1. és Sámuel 1–2. könyvében 4–4 személy neveként (Bibliai nevek és fogalmak. Bp., 1988. 208, 218). Igen kevés a valószínűsége. Írói névadásról lévén szó, feltételezhető, hogy Barry beszélő nevet adott, miként – jelen esetben – a *Lord* név is az, ELSDON C. SMITH többek között ezt írja róla: "... nickname given to one assuming superior rank" (*New Dictionary of American Family Names*. New York–Evanston–San Francisco–London, 1973. 117). Én is Indiáig jutottam el, akár VROONEN, azaz a *Szamantha* nevet indiai közsónak tartom: "samanta, Sanskrit term applied to persons given land or to conquered feudatory rulers" (*The New Encyclopaedia Britannica*¹⁵ 8: 828). Észak-Amerikában, de a 60-as évektől Angliában is népszerű névvé válik. Több hollywoodi színésznő cserélte fel eredeti nevét *Samanthá*-ra, sőt regényhősneként sem ritka. Magyarországon alighanem a *Dallas Samanthá*-ja gyakorolta a nagyobb hatást, hiszen több, mint két éven át láthattuk a képernyőn.

Nyilvánvaló, hogy a szülők érzelmi okokból adták kislányuknak az *Izaura*, illetve a *Szamantha* nevet: szép vagy rokonszenves volt a filmbeli személy, különleges maga a név stb. Ha pl. a végződést nézzük, mindkettő beleillik a Magyar utónévkönyv rendszerébe: *Izaura*: -ra: 50 név, -ura: 4 (a számokban benne foglaltatik a női nevek közül nagyon is "kilógó" *Bonaventura* is) -aura: 3, illetve *Szamantha*: -ta: 94, -nta: 7, -anta: 3. Úgy látszik, népszerű e két végződés, mivel GULYÁS NÉ MÁTRAHÁZI ZSUZSANNA Napjaink keresztnévdívatja című dolgozatában az engedélyezett nevek között újabbakat is közöl: -ra: 6, -ta: 8, -nta: 1 (MND. 15 [1981]: 22–36).

MIZSER LAJOS

Névtörténeti megjegyzések

Ilona. A végső soron a görög *Heléna* névre visszamenő magyar *Ilona* a finnbe is átkerült. "Finn nevek Magyarországon – magyar nevek Finnországban" című cikkében MIZSER LAJOS is írja, hogy terjedéséhez a finnben való értelmezhetősége szintén hozzájárult: *ilo* 'öröm' + *ni* Sg. 1. poss. suff. (CIFU 7. 3A: 289). A cikk e

ponton annyiban korrigálendő, hogy az *Ilona* név a finnben a következőképp "értelmezhető": *ilo* 'öröm' + *na* essivus rag. Amikor a magyarbarát finn író, újságíró, a helsinki egyetem első magyar lektora, Antti Jalava (Almberg) 1878-ban született első gyermekének az *Ilona* nevet adta, a magyar név miatt jó barátját, Budenz Józsefet kérte fel keresztapának. Apjáról írt könyvében *ILONA JALAVA* meg is emlékezik erről: "Budenz sáhkötti ristfäisiin »Olkoon aina ilonanne« [*ilo-na-nne; nne* = Pl. 2. poss. – M. F.] ja lähetti laatikollisen tokajinviiniä. – Olinpahan kerran ilona [*ilo-na* – M. F.] isommilleni!" (*ILONA JALAVA*, Antti Jalava. Porvoo–Helsinki, 1948. 261). Magyar fordításban az idézet a következő: "Budenz ezt táviratozta a keresztelőre: »Legyen mindig örömtökre«, és egy láda tokaji bort küldött. Így hát legalább akkor az egyszer öröme [örömként] voltam a szüleimnek". Budenz egyébként szerette a szójátékokat, s gyakran és szellemesen élt velük (I. BALASSA: Nyr. 65 [1936]: 40; A. MOLNÁR: FUD [= Folia Uralica Debreceniensia] 1: 79). Újabb finn névtani munka is utal arra, hogy a finnben az *Ilona* név hangulatához az értelmezhetősége szintén házzájárul. Az, hogy a szülők arra gondolnak, a gyermek örömeire lesz (EERO KIVINIEMI, Rakkaan lapsen monet nimet. Espoo, 1982. 152).

Az első finn *Ilona* az említett Ilona Jalava lehetett, s a név terjedéséhez a magyar kapcsolatok szintén hozzájárultak (KUSTAA VILKUNA, Oma nimi ja lapsen nimi. Helsinki, 1959, 65). Az *Ilona* 1908-tól jóváhagyott név, ezóta szerepel a hivatalos finn naptárban. 1908-ban jelentősen megújították a finn névanyagot. Ilona napját Dionysius napjára tették (X. 9.), amely nevet viszont elhagytak. Korábban a *Dionysius* "megfelelőjéül" alkották a férfi névnek szánt, de igen ritka, s egy-két esetben női névként is használt *Ilo* ['öröm'] nevet (L. K. VILKUNA i. h.; MAJJA-LIISA HEIKINMÄKI: Kalevalaseuran Vuosikirja 50: 67; KIVINIEMI i. m. passim).

Dionüszosz a görög mitológiában a bor és a szőlőtermesztés istene. "Mint a bor istenét főleg azért részesítették tiszteletben, amiért megszabadította az embereket a gondoktól, és örömet vitt az életükbe" (VOJTECH ZAMAROVSKY, Istenek és hősök a görög-római mondavilágban. Bp., 1970. 131).

Egy olyan névstatistika, amely a finn anyanyelvű állampolgárokat, az 1965-ben élőket és az azután 1981-ig születetteket, tehát úgy egy évszázadnyi időt (1880–1981) és 10.700.000 névelőfordulást vesz számításba (1880 előtt született csak 0,4% volt) az *Ilona* nevet 12.794-szer regisztrálta. Többnyire második névként adták, első névként 997-szer (8%). A finneknél második név adása általános. Első keresztnévként 1910 és 1929, valamint 1975 és 1981 között kapták legtöbbször az *Ilona* nevet. A másodiknak adott keresztnévek között a népszerűbbek között van, a 45., 1920 és 1929 között volt a legelőrébb, a 20. (I. KIVINIEMI i. m. 175, 203, 231, 240, 246, 269).

németi ?'németországi'. A MargL. szerint egyszer a tizenhárom éves IV. László (a későbbi Kun László) csak úgy gyógyult meg súlyos rosszulletéből, betegségéből, hogy a már elhunyt és szentként tisztelt nagynénje segítségét kérték, s az ő fátylát rátették László király fejére. A királyi rokonság, a főurak közül is többen ott voltak: 178 (89v): "ot vala anna azzon *nemety* hercheknek felesége. mely anna azzon vala iffýu lazlo kyral atýanak istvan kýrlnak huga ['nőtestvére']". A fakszimilén is látszik, s a Régi magyar kódexek-beli kiadás (10. sz.) jegyzeteiben

szintén megemlítik, hogy a *nemety* szóban az *y-t* idegen kéz *h-ra* javította. Szerintem valószínű, föltehető, hogy itt a *németi* 'németországi' jelentésben áll, amit a javító nem érzett. A *német*-nek tehát 'Németország' jelentése lenne, értve itt ezen a Német-római Császárságot, a Német Birodalmat, illetve ide tartozó német fejedelemségeket, területeket. *Németország* adataira lásd például JókK. 123: "Nemÿnemew *nemet orzabely* [ɔ: orzagbely] frater" (illi *fratri de almania*); MargL. 185(93r): "vala nemely nemes vr. alexander nevev . es jar vala mageri kÿraltvl siciliaÿ kÿralhoz kevuetsgeben . Ez alexander vr . egÿ jdevben mene *nemet orzagban* austriaban . es eseek ... fogsagban ... nemely *nemet* vrnak mÿatta". A kettős szófajú népnévnek országnévként való használata (pl. *Olaszban voltam*) a régi magyarban általában nem ismert (l. pl. NySz., TESz., Gl.). Nemrég azonban megírtam, hogy a magyar szó az ÉrdyK.-ben néhányszor szerepel 'Magyarország' jelentésben: 396: "Bela ... *magyarraa* yewt vona", 398: "mykoron azeert *magyarraa* yewttenek vona", 400: "Az kwn kyal ... nagy haddal be yewe *magyarraa*" (vö. 397: "nagy haddal be yewe e[meg magyar orzagba]"). És ide vonható még a régiségben gyakori *magyari* ~ *magyeri* szó is (l. MNy. 85 [1989]: 343). Ezek és a MargL. adata alapján lehetségesnek tartom, hogy a *német* szónak a régiségben is volt 'Németország' értelme. Nyelvészeti szempontból az mellékes, hogy IV. Béla Anna nevű leányát a Magyarországra menekült Rosztiszláv csernyigovi herceg vette el, aki később itt Bosznia, Macsó és Északnyugat-Bulgária ura lett. 1262-ben halt meg, s bár nem kizárt, nem tudok róla, hogy özvegye újra férjhez ment volna. Anna Erzsébet nevű testvére I. Henrik bajor herceg felesége volt, talán ez okozta a tévedést (l. HÓMAN-SZEKFI, Magyar történet. 2: 160. l. utáni t., 171; Magyarország történeti kronológiája. 1. Főszerk. BENDA KÁLMÁN. Bp., 1981. 149–58). A MargL.-tól nem feltétlenül várhatunk családtörténeti pontosságot.

Pelikán. A *gödény* és a *pelikán* szavak történetéről, névként való előfordulásukról is nemrég cikket írtam (MNyTK. 183 [1989]: 360–7). Megemlítettem, hogy a *pelikán* szóból nem annyira a madárhoz való hasonlóság alapján, hanem inkább a pelikán-szimbólumhoz (Krisztusnak, az áldozatkészségnek a jelképe) kapcsolódva s névváltoztatással lehetett családnév. Ezt azzal egészítem ki, hogy mivel *Pelikán* családnév például a csehben és a szlovákban szintén van (Jirži *Pelikan* cseh politikus), a magyar *Pelikán* nevek egy része innen vagy más nyelvekből is származhat.

A. MOLNÁR FERENC

A személynevek nyomatókához

1. "A kételemű egyéni név fontosabb elemének ma már a családnevet érezzük" (SOLTÉSZ KATALIN, A tulajdonnév funkciója és jelentése. Bp., 1979. 45.). E megállapítás igazságát nem vitathatjuk. Ebből következően a kételemű személynévnek a természetes nyomatókólása csak az lehet, hogy a vezetéknev